

Термінологічні поради

ЩО ТАКЕ ВИДОБУВАНА, ВИДОБУТА ТА ВИДОБУВНА НАФТА?

М.Д.Гінзбург

Нормативно-термінологічний центр

Українськими відповідниками російських дієслів „добывать / добыть” є такі: „добувати / добути” (про корисні копалини — ще „видобувати / видобути”) [1, с. 58]. Дійсно, обидві пари дієслів мають значення „виймати, витягувати звідки-небудь” [2, с. 133, 308]. Але у дієслів **видобувати / видобути** є також значення „вибирати з надр землі (корисні копалини)” [2, с. 133, 308]. Тому не дивно, що, коли йдеться про загальну назву процесу стосовно корисних копалин, перевагу надають дієслову недоконаного виду „**видобувати**” та похідному від нього іменнику „**видобування**”, який означає те саме, що й це дієслово. Це знайшло своє відбиття в словниках [3, с. 168; 4, с. 138] та державних класифікаторах [5, п. 75.020, 75.180.10; 6, п. С СА 11.10.1, С СА 11.10.2, С СА 11.20.0; 7, п. С 11; 8, п. 11.20.1, 11.20.11].

Відповідно, коли йдеться про завершений процес стосовно корисних копалин, то слід вживати дієслово доконаного виду „**видобути**”. Словники „золотого десятиліття” (наприклад, [9, с. 62; 10, с. 19]) фіксували також утворений від цього дієслова іменник „**видобуття**”, який означає те саме, що й це дієслово. Цей віддієслівний іменник повернувся в новітні словники [2, с. 133; 11, с. 78], хоча його вживають значно рідше, ніж спільнокореневий іменник „**видобування**”.

Пасивний дієприкметник „**видобутий**” (рос. *добытый* [12, с. 223]) утворився від дієслова доконаного виду „**видобути**”. Цей дієприкметник є традиційним, його фіксують ще радянські словники, наприклад, [13, с. 76]. Отже, „**видобута нафта**” (рос. *добытая нефть* [14, с. 81], англ. *produced oil* [15, с. 309]) — це нафта, яку вже видобули.

Теж традиційним [16, с. 62] є віддієслівний прикметник „**видобувний**”, якому у російсько-українських та українсько-російських словниках [4, с. 138; 12, с. 223; 16, с. 62; 17, с. 35; 18, с. 114] ставлять у відповідність російський дієприкметник „**добывающий**” у значенні прикметника. Виходячи з цього, можна зрозуміти словосполучку „**видобувна свердловина**” (рос. *добывающая скважина* [14, с. 133; 19, т. 2, с. 378], англ. *producing well* [20, т. 2, с. 624], *production well* [19, т. 2, с. 378]) — це свердловина, призначена видобувати газ, нафту тощо*. Але в цих самих словниках [14, с. 81; 19, т. 2, с. 126] подано словосполучку „**видобувна нафта**”, російським (англійським) відповідником якої є „**добываемая нефть**” (*produced oil*), тобто це нафта, яку видобувають. Крім того, в [14, с. 45] прикметник „**видобувний**” уживають у третьому значенні — українські словосполучки „**видобувні запаси**” та „**невидобувні запаси**” подано як відповідники російського „**извлекаемые запасы**” та „**неизвлекаемые запасы**”.

Чи правильно вживати один і той самий український віддієслівний прикметник у трьох різних значеннях: **призначеного видобувати** (тобто рос. „**добывающий**”), **такого, що його видобувають** (тобто рос. „**добываемый**”) та **такого, якого можна або не можна видобути** (тобто рос. „**извлекаемый**” та „**неизвлекаемый**”)?

На нашу думку, це суперечить основним вимогам до термінології: по-перше, вимозі однозначної відповідності між терміном і поняттям [21, п. Г.4]; по-друге, треба вживати всі мовні засоби за своєю прямою призначеністю [22, п. 5.1.1], тобто властивості — прикметниками, а ознаки стану, спричиненого процесами — дієприкметниками [21, п. Г.9.8].

* Цікаво, що в [15, с. 485] для англійського *producing well* запропоновано такі українські відповідники: „експлуатаційна (продуктивна) свердловина”, хоча в [19, т. 2, с. 378] поняття „експлуатаційна свердловина” розтлумачено ширше.

У якому ж значенні треба залишити прикметник „видобувний”?

У словосполучі „видобувна свердловина” прикметник позначає активну діюву властивість (призначеність чи здатність виконувати дію). Якщо виходити з моделей словотворення, застандартизованих в [21, п. Г.9.3], то для призначеності та здатності видобувати потрібно вживати прикметник „видобувальний”, але поки цей прикметник не фіксує жодний словник.

У словосполучі „видобувна нафта” прикметник позначає ознаки стану об'єктів, спричиненого дією на них суб'єктів (перебуванням у недоконаному процесі), тобто його вжито в дієприкметниковому значенні. Згідно з [21, п. Г.9.8] такі ознаки потрібно позначати пасивними дієприкметниками недоконаного виду, утвореними від дієслова недоконаного виду. У нашому випадку від дієслова „видобувати” можна утворити пасивний дієприкметник „видобуваний”. Цей дієприкметник-новотвір поки що зафіксовано лише в словнику [18, с. 114]. Більше поширення набув спільнокореневий дієприкметник „добуваний” зі значенням „якого добувають зараз”. Його фіксують такі новітні словники [2, с. 308; 11, с. 175; 18, с. 114; 23, с. 108]. Від цього дієприкметника утворено абстрактний іменник „добуваність” [2, с. 308; 11, с. 175].

У словосполучах „видобувні запаси” та „невидобувні запаси” прикметник „видобувний” позначає здатність піддаватися (не піддаватися) впливові суб'єкта дії, що повністю відповідає словотвірним моделям, застандартизованим у [21, п. Г.9.4]. Тобто прикметник „видобувний” потрібно вживати як відповідник англійського прикметника *mineable* (рос. *имеющий промышленное значение* [24]). Цей прикметник англо-російські нафтогазові словники фіксують у таких словосполучах: *mineable reserves* та *mineable resources* (рос. *извлекаемые запасы*) [24].

Висновки

1. Виходячи з вимоги однозначної відповідності між терміном і поняттям [21, п. Г.4] не можна вживати український віддієслівний прикметник „видобувний” у трьох протилежних значеннях: *призначеного видобувати* (тобто рос. „добывающий”), *такого, що його видобувають* (тобто рос. „добываемый”) та *такого, якого можна або не можна видобути* (тобто рос. „извлекаемый” та „неизвлекаемый”).

2. Виходячи з вимоги вживати всі мовні засоби за своєю прямою призначеністю [22, п. 5.1.1] та словотвірних моделей, застандартизованих в [21, додаток Г], потрібно:

а) для діювих властивостей вживати віддієслівні прикметники, причому для призначення видобувати — „видобувальний”, а для здатності бути видобутим — „видобувний”. Отже, відповідником російського „добывающая скважина” та англійського *producing well* правильно вживати термін „видобувальна свердловина”. А відповідником російських

термінів російського „извлекаемые запасы” (англ. *mineable reserves* та *mineable resources* [24]) та „неизвлекаемые запасы” (англ. *unrecoverable reserves* [24]) є українські словосполучення „видобувні запаси” та „невидобувні запаси”. Тому український термін „видобувна нафта” та „невидобувна нафта” слід уважати відповідниками російських термінів „извлекаемая нефть” та „неизвлекаемая нефть” (англ. *nonrecoverable oil* [24]);

б) ознаки стану, спричиненого процесами, потрібно позначати дієприкметниками [21, п. Г.9.8]. Тобто нафту, яку зараз видобувають, потрібно називати **видобуваною**, а нафту, яку вже добули, — **видобутою**.

3. Такий підхід забезпечує виконання ще однієї вимоги до термінології — системності, тобто чітко відображає відношення кожного поняття з пов'язаними з ним поняттями [21, п. Г.6].

Література

1. Тараненко О.О., Брицин В.М. Російсько-український словник (сфера ділового спілкування) / За заг. ред. О.О.Тараненка. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Основа, 1999. – 400 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і гол. ред. В.Т.Бусел. – К.-Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2005. – 1728 с.
3. Російсько-український словник наукової термінології: Математика. Фізика. Техніка. Науки про Землю та Космос / В.В.Гейченко, В.М.Завірюхіна, О.О.Зеленюк та ін. – К.: Наук. думка, 1998. – 892 с.
4. Великий російсько-український політехнічний словник: Близько 160 000 слів та словосполучень / За ред. О.С.Благовещенського. – К.: Чумацький Шлях, 2002. – 749 с.
5. ДК 004-2003 Державний класифікатор України. Український класифікатор нормативних документів (ICS: 2001, IDT).
6. ДК 009-96 Державний класифікатор України. Класифікатор видів економічної діяльності (КВЕД).
7. ДК 012-97 Державний класифікатор України. Класифікація послуг зовнішньоекономічної діяльності (КПЗЕД).
8. ДК 016-97 Державний класифікатор України. Державний класифікатор продукції та послуг (ДКПП).
9. Шелудько І., Садовський Т. Словник технічної термінології (загальний): (Проект) // Матеріали до української термінології та номенклатури. – 10. ВУАН. ІУНМ. Технічний Відділ. – К.: ДВУ, 1928. – 588 с.
10. Василенко П., Шелудько І. Словник гірничої термінології: (Проект) // Матеріали до української термінології та номенклатури. Т. 2. Інститут Мовознавства. – Харків: Радянська школа, 1931. – 142 с.
11. Великий зведений орфографічний словник сучасної української лексики: Близько 253 000 слів / Уклад. і гол. ред. В.Т.Бусел. – К.-Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2003. – 896 с.

12. Російсько-український словник: Близько 160 000 слів / Уклад.: І.О.Анніна, Г.Н.Горюшина, І.С.Гнатюк та ін.; За ред. д-ра філол. наук, проф. В.В.Жайворонка. – К.: Абрис, 2003. – 1404 с.

13. Орфографічний словник української мови: Близько 114 000 слів / Уклад.: С.І.Головащук, Т.В.Зайцева, І.С.Назарова та ін.; За ред. С.І.Головащука і В.М.Русанівського. – К.: Наук. думка, 1975. – 856 с.

14. Російсько-український нафтогазопромисловий словник: Близько 13 000 термінів / Уклад.: В.С.Бойко, І.А.Васько, В.І.Грицишин та ін. – К.: Т-во “Знання” України, 1992. – 176 с.

15. Яремійчук Р., Середницький Л., Осінчук З. Англо-український нафтогазовий словник. – К.: Українська книга, 1998. – 544 с.

16. Українсько-російський словник / Уклад.: В.С.Ільїн, К.П.Дорошенко, С.П.Левченко та ін.; За ред. В.С.Ільїна. – К.: Наук. думка, 1964. – 1064 с.

17. Українсько-російський словник наукової термінології / За заг. ред. Л.О.Симоненко. – К.-Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2004. – 416 с.

18. Караванський С. Російсько-український словник складної лексики. – К.: Видавничий центр “Академія”, 1998. – 712 с.

19. Гірничий енциклопедичний словник: У 2-х т. / За заг. ред. В.С.Білецького. – Донецьк, Східний видавничий дім, 2001-2002. – Т. 1. – 515 с.; Т. 2. – 632 с.

20. Большой англо-русский политехнический словарь: В 2-х т. Около 200 000 терминов / Сост.: С.М.Баринов, А.Б.Борковский, В.А.Владимиров и др. – М.: РУССО, 1998. – Т. 1 (А-Л). – 701 с.; Т. 2 (М-З). – 720 с.

21. ДСТУ 3966-2000 Термінологія. Засади і правила розроблення стандартів на терміни та визначення понять.

22. ДСТУ 1.5:2003 Національна стандартизація. Правила побудови, викладання, оформлення та вимоги до змісту нормативних документів (ISO/IEC Directives, part 2, 2001, NEQ).

23. Карачун В.Я. Орфографічний словник наукових і технічних термінів: Понад 30 000 слів. – К.: Криниця, 1999. – 524 с.

24. ABBYY Lingvo 9.0. Многоязычный электронный словарь: выпуск 9.0.2.76 // ABBYY Software, 2003 (на CD-носії).

9-а міжнародна науково-технічна конференція

МАСТИЛЬНІ МАТЕРІАЛИ 2006

м. Бердянськ
(4-8 вересня 2006 р.)

Оргкомітет конференції

71114, м. Бердянськ, вул. Шаумяна, 2
ВАТ “АЗМОЛ”

Тел.: (06153) 3 79 14

Факс: (06153) 3 56 98

E-mail: azmol@azmol.com

[http:// azmol.com](http://azmol.com)

СИВОВОЛ Гана Георгіївна

тел.: (06153) 3 74 62

факс: (06153) 3 84 20

e-mail to5@azmol.com

Напрямки роботи конференції:

- *Стан і перспектива розвитку робіт з розробки, виробництва та застосування мастильних матеріалів*
- *Технологія, економіка і екологія виробництва мастильних матеріалів*
- *Склад та властивості мастильних матеріалів та присадок*
- *Антикорозійні консерваційні мастильні матеріали*
- *Розробка, методи дослідження та випробування мастильних матеріалів*
- *Оцінка якості мастильних матеріалів та присадок, стандартизація та уніфікація*
- *Мастильні матеріали і захист від корозії*
- *Проблеми забезпечення сировиною*
- *Стан ринку мастильних матеріалів та присадок та перспективи його розвитку*
- *Апаратурне оформлення процесів виробництва мастильних матеріалів та присадок, раціональне використання виробничих потужностей*
- *Контрольно-вимірювальні прилади та автоматика в процесах виробництва мастильних матеріалів та присадок*
- *Тара та пакування мастильних матеріалів*